

ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ МЕХНАТ ТАРБИЯСИ ВА

КАСБ-ХУНАР ТЎҒРИСИДАГИ ҚАРАШЛАРИ

Умаров Раҳим Тожиевич, Бердибеков Пардакул Кудайбердиевич
А.Қодирий номидаги ЖДПИ, Технологик таълим кафедраси доцентлари
e-mail:umarovr@jspi.uz

Аннотация: Мақолада асосан шарқ мутафаккирларидан Абу Наср Ал Фаробий, Умар Хайём, Саъдий Шерозий ва Абдурахмон Жомийларнинг болага меҳнат тарбияси бериш ва уни касб-хунарга ўргатиш бўйича қарашлари тўғрисида қисқача фикр юритилади.

Калит сўзлар: Шарқ мутафаккирлари, меҳнат тарбияси, касб-хунар, илм-маърифат, яхши тарбия, яхши хулқ-атвор, фазилатлар, кадр-қиммат.

***

Аннотация: В статье кратко рассматриваются взгляды восточных мыслителей Абу Насра Ал Фароби, Умара Хайяма, Саади Шерози и Абдурахмана Джами на образование ребенка и его профессиональную подготовку.

Ключевые слова: восточные мыслители, трудовое образование, профессия, знания, хорошее воспитание, хорошие манеры, качества, достоинство.

***

Annotation: The article briefly examines the views of Eastern thinkers Abu Nasr Al Farobi, Umar Khayyam, Saadi Sherozi and Abdurahman Jami on the education of a child and his professional training.

Key words: oriental thinkers, labor education, profession, knowledge, good upbringing, good manners, qualities, dignity.

Шарқда бола тарбиясига алоҳида эътибор қаратилган, яхши тарбия кўрган киши ниҳоятда улуғланган. Шарқнинг барча алломалари ўз даврида болага меҳнат тарбияси бериш ва касб-хунарга ўргатиш бўйича фикрларини

баён этганлар. Ушбу мақолада асосан шарқ мутафаккирларидан Абунаср Ал Фаробий, Умар Хайём, Саъдий Шерозий ва Абдурахмон Жомийларнинг болага меҳнат тарбияси бериш ва касб-ҳунарга ўргатиш бўйича қарашлари тўғрисида қисқача тўхталиб ўтилган.

Фаробийнинг ўз даври учун катта хизматларидан бири шундаки, у кишиларни илм-маърифатли бўлишга, ҳалол меҳнат қилишга ва касб-ҳунар эгаллашга чақириб, ислом мафкурасининг мутлоқ ҳукмронлиги шароитида инсон шахсининг ижодий ва бунёдкорлик кучини ва унинг камолатини, кадр-қимматини ғоят улуғлайди. Инсоннинг пайдо бўлиши ва унинг мавжудлиги, камолатига, илм-маърифатга ва касб-ҳунарга эришуви ҳеч қандай илоҳий куч томонидан белгиланмайди, балки инсон ўз тақдирини ақл ва меҳнати, яъни ижодкорлик қобилияти орқали ўзи яратади. Фаробий ўз ижтимоий вазифасини бажариши учун унга, биринчидан, кундалик ҳаётида одамлар билан мулоқатда бўлиш зарурлигини, иккинчидан, эса у меҳнат ва касб-ҳунар кўникмаларини ва ахлоқий фазилатларни эгаллаши лозимлигини таъкидлайди [1,53-б]

Фаробий касб-ҳунар аҳлининг ахлоқий фазилатлари тўғрисида фикр юритар экан, касб-ҳунарни эгаллаш ва камолатга эришишга ўз ихтиёрича ҳавас билан интилган кишилар ҳақиқий фазилат эгалари ва ҳақиқий санъат эгаларидир, улар амалий иш билан шуғулланувчи, касб-ҳунарга берилган кишилардир дейди [1,53-б]

Мутафаккир инсон фақат ўзининг эҳтиёжи бўлган ва ҳар бир киши ўзи ёқтирган касбни эгаллагандан сўнг ўзига топширилган ишга нисбатан юксак масъулиятни ҳис этиши ва ўз касб-ҳунарини мукамал билмоғи, яхши тарбия олмоғи ва яхши хулқ-атвор, фазилатларга эга бўлмоғи керак деб таъкидлайди.

Умар Хайём рубойиларининг маърифий-таълимий аҳамияти шундаки, уларда баён қилинган чуқур гуманистик ғоялар, адолат ва бахт-саодатга эришиш юзасидан айтилган шоирнинг эзгу ниятлари ҳамда интилишлари ҳозирги кунда ҳам ўз кадр-қимматини йўқотгани йўқ. У ўзининг рубойиларида буларни ифодалаган, яъни:

Ҳар сирни дилида сақласа доно,
У яширин бўлсин мисоли анко,

Садафнинг ичида қатра дур бўлур,
Сир қилиб қалбида яширгай дарё [2,10]

Умар Хайём ўзининг яна бир рубойисида устоз-шогирдликни қуйидагича ифодалайди:

Ёшликда биз шогирд ўзгалар устод,
Сўнгра устод бўлиб дилни этдик шод,
Охири қайрга етишдек десанг,
Тупрокдан чиқибон, бўлибмиз барбод [2,44].

Шунингдек бир қатор рубойиларида инсонни меҳнатсеварликка, касб-хунар ўрганишга чорлайди. Унинг фикрича инсонни бахтсизликларга олиб келадиган нарса мол-мулкка ҳирс қўйиш ва тамагирликдир. Шунинг учун ҳам шоир меҳнат қилиб топилган нон қадрли бўлишини қуйидагича таърифлайди:

Бир сўнгакка сордек қаноат қилган,
Афзалдир нокасга бўлгандан меҳмон,
Нокасинг шиннилик нонидан яхши,
Ўзинг топиб еган бурда арпа нон.[2,70]

Саъдий Шерозий илму ҳунарни ҳамма нарсадан юқори кўяр экан, “Тулистон” асарининг “Тарбия таъсири” бобида бир донишманд ўз ўғилларига шундай насиҳат қилганлиги тўғрисидаги қуйидаги ҳикояни келтиради:

“Болажонларим, ҳунар ўрганинг, чунки дунёнинг мулку давлатига ишониш ярамайди, олтин-кумуш ҳам бу сафар диёрида хавфу хатардир. Ё ўғри бирдан олиб кетади ё эгаси оз-оз хашлаб тагига етади. Аммо ҳунар қайнар булоқ ва битмас давлатдир. Агар ҳунарманд киши давлатидан ажраса на ғаму на офатдир, чунки ҳунарнинг ўзи давлатдир. У қаерга борса, қадрини топади, мансабга миниб бахти чопади, беҳунар доимо каттиқчилик кўради ва сарқит теради”[5,39].

Саъдий меҳнат тарбияси ва илм-ҳунар ҳақидаги қуйидаги мисрада келтирилган фикрларини ҳам бугунги кунда эътиборга олиш лозим:

Ўтай яхши ном бирла десанг агар,
Сен ўғлингга ўргатгил илму ҳунар [4.134].

Буюк мутафаккир ва олим Абдурахмон Жомий ўз асарларида касб-хунар ва илм ўрганишга ёшликдан киришиб, ёшлик куч-ғайратини ана шунга сарф этиш кераклигини таъкидлайди. Жомий билим ва касб-хунарни эгалламай, ўзининг насли насаби билан мақтаниб юрган ёшларни қаттиқ танқид қилади. Унинг фикрича, бундай ёшлар бирор ижобий фазилатга эга эмас, ҳосил бермайдиган мевасиз дарахтга ўхшайдилар, бундай одамларнинг жамиятга нафи тегмаслигини қуйидаги мисраларда келтиради:

Қайси фарзанд фазлу ҳунарсиз бўлиб,
Отадан лоф урса, одамдан йироқ.
Мевали дарахтнинг мевасиз шохи,
Ўтиндан бошқага ярамас мутлоқ [3,138].

Жомий касб-хунар эгаллашни ва у билан шуғулланишни ҳар қандай бойликдан афзал кўради, ёшларни касб-хунар эгаллашга даъват қилади ҳамда уни қуйидаги мисраларда ифодалайди [3,318]:

Одамнинг қиймати эмас симу зар,
Одамнинг қиймати билбм ва ҳунар.

Шу ўринда касб-хунар ўрганишнинг инсон ҳаётида нақадар муҳим эканлиги тўғрисидаги фикрларни қуйидаги тўртлик орқали яқунлашни мақсадга мувофиқ деб билдик:

Ҳунар ўрган, чунки ҳунарда кўп сир,
Ҳунарсиз кишининг аҳволи дилгир,
Ҳунар эса сенга доимий ҳамроҳ,
Ёпиқ эшикларни очар бирма-бир.

Хулоса қилиб айтганда, шарқ мутафаккирларининг биз кўриб чиққан вакиллариининг шеърлятида ҳам меҳнатга, илму-ҳунарга муҳаббат ва ижодкорлик ғоялари юксак маҳорат билан ифодаланади ҳамда инсонни ёшлик чоғиданоқ меҳнатга ва бирон-бир касб-хунарга ўргатишга катта эътибор қаратилади. Шунингдек, уларнинг шеърлятида инсоннинг касбу-кори билан унинг ахлоқий хислатлари ўртасида чамбарчас алоқадорлик борлиги, ахлоқий онгнинг шаклланиши учун табиий соҳа бўлмиш меҳнат фаолиятининг роли ҳақидаги масалалар ҳам ғоят муҳим бир тарзда ва янгича ифодаланган. Бу эса

бугунги кун ёшларини, айниқса ўқувчи ёшларни меҳнатга тўғри муносабатда бўлиш ва бирор-бир касбни пухта эгаллашида муҳим аҳамият касб этади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ҳикматлар гулдастаси. Тошкент. Ғофур Ғулом номидаги Адабиёт санъат нашриёти, 1952 й.
2. Хайём Умар.Рубоийлар. Тошкент. Ўзбекистон КП МК нашриёти, 1976 й., 112 б.
3. Абдурахмон Жомий. Танланган асарлари, Ғофур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, Тошкент, 1971 й.
4. Шомухамедов Ш. Хазиналар жилоси, Тошкент, Ғофур Ғулом номидаги Адабиёт санъат нашриёти, 1981 й.
5. Ҳасанов С. Мутафаккирлар меҳнат тарбияси ҳақида Тошкент, Ўқитувчи, 1993й.,144 б.